

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ THU HÀ

**NHẬN DẠNG THỂ TÀI CHÂN DUNG VĂN HỌC
TRONG VĂN HỌC VIỆT NAM ĐƯƠNG ĐẠI**

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC

THÁI NGUYÊN - 2014

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ THU HÀ

**NHẬN DẠNG THỂ TÀI CHÂN DUNG VĂN HỌC
TRONG VĂN HỌC VIỆT NAM ĐƯƠNG ĐẠI**

Chuyên ngành: VĂN HỌC VIỆT NAM

Mã số: 60.22.01.21

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. VŨ TUẤN ANH

THÁI NGUYÊN - 2014

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các kết quả nêu trong luận văn là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Tôi xin cam đoan rằng các thông tin trích dẫn trong luận văn đều đã được chỉ rõ nguồn gốc.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2014

Người viết

Nguyễn Thị Thu Hà

LỜI CẢM ƠN

Với tình cảm chân thành, tác giả xin bày tỏ lòng biết ơn và sự kính trọng tới Lãnh đạo trường Đại học sư phạm - Đại học Thái Nguyên, các Thầy Cô giáo đã tham gia giảng dạy và cung cấp những kiến thức cơ bản, sâu sắc, tạo điều kiện giúp đỡ tác giả trong quá trình học tập, nghiên cứu rèn luyện tại nhà trường.

Tác giả xin được gửi lời cảm ơn sâu sắc nhất tới **PGS.TS Vũ Tuấn Anh**, người đã trực tiếp hướng dẫn khoa học và tận tình giúp đỡ tác giả trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Tác giả xin gửi lời cảm ơn chân thành tới Ban giám hiệu trường Trung học phổ thông Sông Công - Tỉnh Thái Nguyên đã tạo điều kiện về thời gian, vật chất, tinh thần cho tác giả trong suốt quá trình học tập và hoàn thành khóa học. Cảm ơn bạn bè, đồng nghiệp, gia đình đã tận tình giúp đỡ động viên tác giả hoàn thành khóa học và luận văn này.

Do điều kiện về thời gian và năng lực bản thân còn nhiều hạn chế nên luận văn này còn có những khiếm khuyết, tác giả mong nhận được sự góp ý chân thành của Thầy Cô và đồng nghiệp.

Xin trân trọng cảm ơn!

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2014

Tác giả

Nguyễn Thị Thu Hà

MỤC LỤC

Lời cảm ơn.....	i
Lời cam đoan	ii
Mục lục	iii
PHẦN MỞ ĐẦU	1
1. Lý do lựa chọn đề tài	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề.....	2
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	6
4. Nhiệm vụ nghiên cứu	7
5. Phương pháp nghiên cứu	7
6. Đóng góp của luận văn.....	7
7. Cấu trúc của luận văn	7
NỘI DUNG	9
Chương 1. KHÁI QUÁT VỀ SỰ PHÁT TRIỂN CỦA THỂ TÀI CHÂN	
DUNG VĂN HỌC TRONG VĂN HỌC VIỆT NAM ĐƯƠNG ĐẠI.....	9
1.1. Giới thuyết khái niệm thể tài chân dung văn học.....	9
1.1.1. Khái niệm.....	9
1.1.1.1. Phân biệt hai khái niệm thể loại và thể tài	9
1.1.1.2. Thể tài chân dung văn học.....	9
1.1.2. Thể tài chân dung văn học đặt trong sự so sánh với nghiên cứu phê bình văn học, với hồi ký, với tiểu sử nhà văn	11
1.1.2.1. Chân dung văn học và phê bình văn học.....	11
1.1.2.2. Chân dung văn học và hồi ký	11
1.1.2.3. Chân dung văn học và tiểu sử nhà văn.....	12
1.1.3. Các đặc trưng cơ bản của thể chân dung văn học.....	12
1.1.4. Một số vấn đề có tính nguyên tắc khi viết chân dung văn học.....	13
1.1.4.1. Nguyên tắc thể loại.....	13
1.1.4.2. Nguyên tắc về tư liệu.....	14

1.2. Quá trình hình thành và phát triển của thể tài chân dung văn học trong văn học Việt Nam đương đại	14
1.2.1. Các tiền đề cho sự ra đời của thể tài chân dung văn học đương đại ...	14
1.2.2. Đôi nét về quá trình phát triển của thể tài chân dung văn học trong văn học Việt Nam đương đại	15
1.2.2.1. Nhìn lại thể tài chân dung văn học từ đầu thế kỷ XX đến năm 1986.....	15
1.2.2.2. Thể tài chân dung văn học từ năm 1986 đến nay.....	17
Chương 2. NHỮNG ĐẶC ĐIỂM NỘI DUNG CỦA THỂ TÀI CHÂN DUNG VĂN HỌC TRONG VĂN HỌC VIỆT NAM ĐƯƠNG ĐẠI.....	21
2.1. Đối tượng dựng chân dung.....	21
2.1.1. Các nhà văn, nhà văn hóa lớn - một đối tượng chủ yếu của việc dựng chân dung văn học.....	21
2.1.2. Những nhà văn cá tính độc đáo- một đối tượng hấp dẫn của việc dựng chân dung văn học	27
2.1.3. Những nhà văn gần gũi, những người bạn thân thiết - một đối tượng quen thuộc của việc dựng chân dung văn học	29
2.1.4. Những sự kiện văn học, những thời thời đại văn học - đối tượng thể hiện đặc biệt của chân dung văn học	32
2.2. Một cách hình dung về nhà văn	37
2.2.1. Nhà văn trong cuộc sống đời thường	38
2.2.1.1. Chân dung ngoại hình của nhà văn	38
2.2.1.2. Ghi nhận những nét đặc sắc về cá tính, tính cách của nhà văn.....	40
2.2.1.3. Nhà văn - con người bình thường trong cuộc sống đời thường.....	43
2.2.2. Sự nghiệp văn chương và những đóng góp đặc sắc của nhà văn	48
2.2.3. Quan niệm văn chương và nghề nghiệp của nhà văn.....	55
2.3. Chân dung văn học như một đồng chân dung.....	63
2.3.1. Đồng chân dung số phận.....	63

2.3.2. Đồng chân dung tính cách.....	65
2.4. Góc độ tiếp cận đối tượng dựng chân dung	69
2.4.1. Tiếp cận từ góc độ của người trong cuộc, người trong giới	69
2.4.2. Tiếp cận từ cự ly gần.....	73
Chương 3. NHỮNG ĐẶC ĐIỂM HÌNH THỨC CỦA THỂ TÀI CHÂN	
DUNG VĂN HỌC TRONG VĂN HỌC VIỆT NAM ĐƯƠNG ĐẠI.....	76
3.1. Lựa chọn chi tiết đặc sắc	76
3.2. Kết hợp linh hoạt các sắc thái giọng điệu	82
3.3. Tạo dựng bối cảnh, không khí.....	87
3.4. Nhấn mạnh vai trò nhân chứng	90
KẾT LUẬN.....	96
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	99

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lý do lựa chọn đề tài

1.1. Thể tài chân dung văn học là một thể tài mới trong văn học Việt Nam. Kể từ sau đại hội Đảng Cộng Sản Việt Nam lần thứ VI năm 1986, đất nước ta có những bước chuyển mình mạnh mẽ trên các lĩnh vực của đời sống xã hội. Có thể nói đây cũng chính là thời điểm ghi nhận sự đổi mới tư duy trong lĩnh vực văn học nghệ thuật. Không khí cởi mở dân chủ của đời sống văn học, sự tự do dân chủ hơn trong không khí sáng tác và tiếp nhận tác động sâu sắc đến chủ thể sáng tạo. Xã hội có nhiều biến chuyển, quyền con người và quyền cá nhân được đề cao đã tạo điều kiện cho văn học có những cách nhìn mới, những đề tài mới, những hướng thể hiện mới. Những quan niệm mới về nhà văn, về hiện thực, về con người đặc biệt là sự thay đổi về quan niệm nghệ thuật của các thế hệ nhà văn đã khiến đời sống văn học phát triển cả bề rộng lẫn bề sâu.

Khoảng 20 năm trở lại đây, thể tài chân dung văn học xuất hiện khá phổ biến, nó trở thành một hiện tượng thẩm mỹ đáng chú ý cho nên thể tài này đã, đang và sẽ trở thành đối tượng nghiên cứu của giới phê bình, của những người làm khoa học.

1.2. Nhà văn Nguyễn Minh Châu đã nói: *“Văn học và đời sống là hai vòng tròn đồng tâm mà tâm điểm là con người”*. Lấy cuộc sống con người làm đối tượng trung tâm, văn học sẽ có một điểm tựa vững chắc để chiếm lĩnh toàn bộ thế giới. Văn nghệ sĩ là những nhân vật của cuộc sống ấy và họ cũng trở thành đối tượng khách quan để văn học phản ánh. Đằng sau mỗi trang văn của họ là con người, là số phận, là tài năng, là tính cách vui buồn... Người nghệ sĩ vốn có tâm hồn tinh tế, cái nhìn nhạy cảm trước những biến động đổi thay của cuộc sống. Bởi thế cuộc đời của họ cũng đa dạng, đa sắc, phong phú và phức tạp như chính bản thân cuộc sống. Sự nghiệp và cuộc đời của các nhà văn, nhà thơ là một mảng đề tài, một mảng hiện thực phong phú để các tác giả khai thác, qua đó vẽ nên bức chân dung của các nhà văn. Khi nghiên cứu tác giả văn học, nghiên cứu *Số hóa bởi Trung tâm Học liệu –ĐHTN* <http://www.lrc.tnu.edu.vn/>

tác phẩm văn học nếu dựa vào những tập chân dung văn học, người đọc sẽ được cung cấp rất nhiều tư liệu về cuộc đời, sự nghiệp, cách sống... của các nhà văn. Lúc ấy, trong mắt độc giả, nhà văn trở thành một nhân vật văn học.

1.3. Đối tượng chính của chân dung văn học là các nhà văn nhà thơ nổi tiếng trong đó có những nhà văn, nhà thơ mà tác phẩm của họ gắn với chương trình học phổ thông. Khi học về các tác phẩm văn học, sách giáo khoa ngữ văn cũng chú ý giới thiệu cho người học những kiến thức cơ bản về tiểu sử, cuộc đời các tác giả. Tuy nhiên do dung lượng của phần *Tiểu dẫn* và thời lượng của một giờ học hạn chế nên phần giới thiệu này rất ngắn gọn thậm chí có lúc khô khan. Điều ấy ít nhiều làm giảm hứng thú học tập ở học sinh, làm giảm say mê của người dạy. Để giúp học sinh say mê, chủ động sáng tạo thì việc vận dụng kiến thức của thể tài chân dung văn học vào giờ dạy của giáo viên là cần thiết. Đối tượng chủ yếu của chân dung văn học là các nhà văn, nhà thơ nhưng trong văn học đương đại các nhà văn hóa, các sự kiện văn hóa cũng trở thành đối tượng hướng tới của các tác giả dựng chân dung.

Từ những lí do trên, chúng tôi tiếp cận, tìm hiểu ***Nhận dạng thể tài chân dung văn học trong văn học Việt Nam đương đại.***

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Chân dung văn học là một thể tài khá mới mẻ của văn học Việt Nam. Trong văn học thời trung đại, chúng ta chưa thấy bóng dáng của thể tài này. Nhưng bước sang thời kì hiện đại, đặc biệt là sau năm 1986, chân dung văn học đã có một vị trí mới. Nó dần dần tạo thành một dòng chảy mạnh mẽ trong lịch sử văn học đương đại.

Thể chân dung văn học xuất hiện và được ghi nhận từ những năm đầu của thế kỷ XX với những đầu sách ít ỏi. Và đến giai đoạn văn học đương đại thì thể tài chân dung văn học phát triển mạnh cả về số lượng lẫn chất lượng. Trên văn đàn, xuất hiện hàng loạt các cây bút dựng chân dung với các sáng tác tiêu biểu: Nguyễn Đăng Mạnh với *Chân dung và phong cách*, Vương Trí Nhàn với *Số hóa bởi Trung tâm Học liệu –ĐHTN* <http://www.lrc.tnu.edu.vn/>

Cây bút, đời người, Trần Đăng Khoa với *Chân dung và đối thoại*, Vũ Bằng với hai cuốn *Mười chín chân dung nhà văn cùng thời* và *Mười bốn gương mặt nhà văn đồng nghiệp*, Bùi Ngọc Tấn với *Viết về bè bạn*, Nguyễn Quang Lập với *Bạn văn*, Hoài Anh với *Chân dung văn học*, Đặng Thân với *Dị nghị luận- Đồng chân dung*, Nguyễn Tham Thiện Kế với *Miền lưu dấu văn nhân...*

Các tập chân dung văn học đương đại, là sự nối tiếp tất yếu của xu hướng viết chân dung đã hình thành từ thế kỷ trước. Các tập sách chân dung văn học giống như một viện bảo tàng về các nhà thơ, nhà văn nổi tiếng. Trong đó, các tác giả dựng chân dung đưa ra nhiều cách lựa chọn, cách tiếp cận và kết hợp một cách linh hoạt, đa dạng các sắc thái giọng điệu. Nhờ thế mà các chân dung văn học trở nên chân thực, sinh động, hấp dẫn, đôi khi ta có cảm giác các nhân vật như bước ra khỏi tác phẩm để đến với độc giả.

Đã có rất nhiều ý kiến của các nhà phê bình, các nhà nghiên cứu về thể tài này. Luận văn của chúng tôi chú ý đến một số các ý kiến của tác giả: Lại Nguyên Ân, Bảo Ninh, Nguyễn Đăng Điệp, Bảo Trân, Vương Trí Nhàn cùng một số bài viết trên các tạp chí: *Thế chân dung văn học trong văn học Việt Nam hiện đại* của tác giả Đỗ Thị Cẩm Nhung trên tạp chí Non Nước của Văn nghệ Đà Nẵng số 165, bài viết *Xung quanh thể tài chân dung văn học* của tác giả Lại Nguyên Ân trên tuần báo Văn Nghệ số 49 (01/12/1984). Trong đó, đặc biệt là ý kiến của tác giả Đỗ Thị Cẩm Nhung. Tác giả nhận xét: “Có lẽ những nhà nghiên cứu phê bình là những người có công lớn nhất trong việc hình thành thể chân dung văn học. Họ là những người nhận nhiệm vụ thiêng liêng của văn học là chiêm ngưỡng và phác họa chân dung các nhà thơ, nhà văn, nhà nghiên cứu. Vì vậy, mỗi người chiêm ngưỡng ở một góc độ khác nhau, với một lăng kính khác nhau, tạo nên những nét vẽ rất riêng và hết sức độc đáo”.

Tác giả Lại Nguyên Ân nhấn mạnh: “Một nét đặc sắc rất cần cho chân dung văn học chính là chất văn học của nó. Người viết ở đây cần xuất hiện với tư cách một nhà văn, với cái nhìn, cách cảm thụ và đánh giá cùng sự diễn đạt